

138. SKUPŠČINA SLOVENSKEGA ZDRAVNIŠKEGA DRUŠTVA ZDRAVNIK IN ETIKA

Medikohistorična rubrika

OB 140-LETNICI SLOVENSKEGA ZDRAVNIŠKEGA DRUŠTVA

Bogdan Leskovic

Ob tako častitljivi obletnici je prav, da se znova obnovi prehojena pot Slovenskega zdravniškega društva (SZD) in pregleda prav toliko let dela organiziranega združevanja zdravništva na slovenskih tleh z glavnim namenom stalnega strokovnega izobraževanja zdravnikov v prid bolnega človeka.

Iz ustanovne listine in uradnih dokumentov je razvidno, da se je 28. oktobra 1861 osnovalo Zdravniško bralno društvo v Ljubljani, ki je na željo drugih zdravnikov že na naslednjem občnem zboru 22. decembra 1862 razširilo svoj delokrog v Društvo zdravnikov na Kranjskem. Obema je bil prvi člen statuta enak in navaja edini namen društva, ki je, »pospeševati zdravniško znanje nasploh«. Obema društvoma je bil na začetku tudi isti predsednik – Novomeščan dr. Konstantin Schrott. Društvo so narekovala potrebe po stalnem izobraževanju zdravnikov in sprva tudi ranarjev ob novih odkritjih v takratni medicinski znanosti in še vedno se ponavljajočih epidemijah. Pojav društva je tedaj omogočila politična »odjuga« po padcu Bachovega absolutizma 1859, ki je vladal 10 let kot reakcija na pomlad narodov ob marčni revoluciji 1848. leta, ko so tudi Slovenci nastopili s programom Združene Slovenije. Uvedba ustavnega življenja je dala možnost razvoju slovenske narodne zavesti s pojavom čitalnic in taborov, katere so z drugimi vodili tudi zdravniki. Čeprav je bilo poslovanje društva še nekaj desetletij v nemškem jeziku, ne gre mimo dejstva, da so bili pobudniki zanj in ga vodili prav slovenski zdravniki. Sicer ne bi bilo možno, da bi ob prelomu stoletja že prehajali na uradno uporabo slovenskega jezika in ob praznovanju 50-letnice društva izdati leta 1912 v slovenskem jeziku spominsko diplomno, ki jo je naslikal slovenski slikar Ivan Vavpotič. Kljub še pomanjkljivemu slovenskemu izrazoslovju so isto leto izdali slavnostno številko Liječniškega Vijesnika (od 1909 tudi organ Društva zdravnikov na Kranjskem) s strokovnimi prispevki izključno slovenskih zdravnikov v celoti v slovenskem jeziku. To potrjuje, da je prav oceniti obe dotedanji zaporedni zdravniški društvi kot predhodnici današnjega SZD. Takratno društvo je bilo tretje v bivši avstro-ogrski monarhiji, takoj za Dunajem in Prago. Že spočetka je bilo srednjeevropsko usmerjeno, saj sta bila za prva častna člana imenovana leta 1863 Rokitski in Hyrtl, ki sta se za to čast tudi zahvalila. – Na Štajerskem je bilo zdravniško društvo ustanovljeno v Gradcu 1862., v Mariboru 1876. in v Celju 1877. leta. Društva so bila sicer nemška, vendar so v njih aktivno delovali tudi slovenski zdravniki in mnogi od njih so bili celo narodni voditelji.

Takoj po koncu 1. svetovne vojne se je 2. novembra 1918 Društvo zdravnikov na Kranjskem preimenovalo v Slovensko zdravniško društvo za vse področje Slovenije, da bi Narodnemu svetu za Slovenijo in Istro lahko organizirano pomagalo v hudih povojnih zdravstvenih in socialnih razmerah po prevratu in razpadu avstro-ogrske monarhije. Izjemo je predstavljalo leta 1921 ustanovljeno Društvo zdravnikov v Mariboru, ki je poslovalo vzporedno. Tako se je začelo drugo obdobje sta-

novskega združevanja, obdobje Kraljevine SHS in kasneje Kraljevine Jugoslavije. Društvo, ki se je moralo v novih razmerah najprej utrditi, se je poleg svojih strokovnih in stanovskih zahtev lotilo tudi posegati v javno življenje za širše cilje. Tako navaja dr. D. Mušič zlasti skrb za sodelovanje društva v nadaljnjem boju za popolno slovensko univerzo in medicinsko fakulteto, ki sta bili sicer ustanovljeni nepopolni l. 1919, dalje za lastno strokovno glasilo, za vlogo društva pri začetkih reforme medicinskega študija, za vlogo društva pri ustvarjanju slovenske zdravstvene terminologije in za kodeks zdravniške etike oziroma za kodeks etike zdravstvenih delavcev. Dr. D. Mušič zaključuje obdobje med 1918 in 1941 z naslednjim: Spričo tedanjega družbenega in političnega sistema je društvo ves čas iskalo primerno organizacijsko obliko, bilo je razcepljeno in zelo neenotno (obstajalo je namreč tudi več krajevnih zdravniških društev brez povezave), strokovno delo pa je ob svetovni gospodarski krizi ob koncu dvajsetih let preraščalo v močnejše uveljavljanje stanovsko socialnih vprašanj v okviru Zdravniške zbornice, ki se je osnovala leta 1921. Ta je tudi sklenila, da začne izdajati Zdravniški vestnik kot prvo slovensko strokovno glasilo z letom 1929 kot strokovno prilogo glasila Zdravniške zbornice, »da bo Vestnik v domačem duhu in jeziku osveževal slovenskemu zdravniku njegov spomin in ga izpopolnjeval s pridobitvami moderne medicine«. Prvi urednik, mentor in mecen je bil dr. Franc Derganc. Tako se je uresničil prvi zastavljeni cilj društva, drugi pa je bil popolna medicinska fakulteta, kar pa se je začelo uresničevati s postopnim odpiranjem semestrov, a se je ustavilo s propadom države. Delo na slovenski medicinski terminologiji se je nadaljevalo po danih prilikah. Mogoče SZD v tem razdobju še ni našlo pravih stikov z razvijajočo se fakulteto in obratno, zaključil dr. D. Mušič to obdobje.

Med 2. svetovno vojno na slovenskih tleh (1941–1945) in po propadu Jugoslavije ter sledeči okupaciji so zdravniki in medicinci vzpostavili na osvobojenem ozemlju partizansko zdravstveno službo. Izšla sta tudi dva letnika Partizanskega zdravstvenega vestnika. Delo SZD je v okviru kulturnega molka zastalo, zato v obdobju dveh let ni bilo občnega zbora društva, niti ni izhajal Zdravniški vestnik. V tem je tudi vzrok, da je število občnih zborov oziroma sedaj rednih letnih skupščin in letnikov Zdravniškega vestnika za dvojje manjše od let obstoja. Tretje obdobje SZD predstavlja čas po 2. svetovni vojni v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji. S postopnim utiranjem realsocialistične politike so razpadle vse stare sheme in se počasi ustvarjale nove v družbenopolitičnem, upravno-zdravstvenem, gospodarskem in kulturnem življenju, kar je docela spremenilo dotedanjo organizacijo zdravstva in zdravništva s SZD vred. Organizirano združevanje zdravnikov je zato do leta 1947 potekalo v okviru Zdravniške znanstvene sekcije notnih sindikatov. SZD je začelo s svojim pravim imenom delovati šele od tega leta dalje, da je bilo možno že v naslednjem letu organizirati 1. kongres slovenskih zdravnikov in se nato še istega leta vključiti v prvi zvezni kongres zdravniških društev vseh republik in pokrajin Jugoslavije. V letu 1947 so se vključili v enotno SZD tudi zdravniki mariborskega zdravniškega društva. Velik uspeh tega prvega časa je pomenil začetek dela popolne Medicinske fakultete z vsemi semestri že jeseni leta 1945. Navzven so bile najvidnejše spremembe te in kasnejše dobe v ukinitvi Zdravniške zbornice in zdravniške

privatne prakse, v preimenovanju Zdravniškega vestnika v Zdravstveni vestnik, naziva dr. med. in primarij sta bila ukinjena, prav tako stanovska sekcija SZD. Leta 1952 začeto in z novo ustavo leta 1976 še bolj utrjeno samoupravljanje je organizacijo zdravstva docela zbirokratiziralo. Pomembna pa je bila za društvo pridobitev Doma slovenskih zdravnikov v nacionaliziranem bivšem sanatoriju Emona iz leta 1912 dr. Franca Derганca, ki je bil dan v uporabo SZD ob zakasnelem praznovanju njegove stoletnice leta 1963.

Politično razgibano leto 1968 je dalo kratko prehodno dobo blage liberalizacije in sprostive tudi za SZD. O tem in še kasnejšem času je v svojem govoru za 125-letnico društva (1986) dejal dr. V. Klavora na VII. kongresu SZD leta 1988 med drugim naslednje: »II. kongres SZD leta 1968 ni dal društvu samo novega vodstva, trdim lahko, da je pomenil tudi preobrat v delu in politiki društva. Mlado in v delu usklajeno vodstvo zdravnikov povojne zdravniške generacije je pod predstvom dr. Antona Dolenca pripravilo nova društvena pravila, ustanovilo nova delovna telesa in podalo zahtevek, da se delo društva družbeno prizna. Društvo je aktivno sodelovalo pri delu republiških organov, posebno v Skupščini SR Slovenije in v njenem Socialno-zdravstvenem zboru. Okrepila se je povezava s podružnicami. Odločili so, da morajo biti občni zbori društva po sedežih podružnic, vsaka štiri leta pa v republiškem središču kongres, ki je volilen. S tako organizacijo so pritegnili podružnice in regionalne družbene dejavnike. Letni občni zbori in kongresi so organizacijsko in strokovno postali kakovostnejši, po svoji vsebini zelo aktualni, zanimivejši iz leta v leto. Zdravniki so v svojih razpravah in zaključkih razpravljali in zahtevali znanstveno utemeljeno načrtovanje, organizacijo in financiranje v zdravstvu, smotno organizacijo zdravstvene službe v republiki, ureditev staža, podiplomskega študija in strokovnega izpopolnjevanja ter odpravo nepravilnosti v nagrajevanju zdravstvenih delavcev. Društvo je navezalo tesnejše stike z Združenjem študentov medicine in podalo zahtevo po vrnitvi strokovnega naziva diplomantom splošne medicine in stomatologije. Odločno je podprlo in sodelovalo pri naporih za izgradnjo novega Kliničnega centra in za njegov najsodobnejši koncept v sklopu celotne organizacije zdravstva v Sloveniji. Postavilo je zahtevo po novih prostorih Medicinske fakultete in izdalo Belo knjigo. S tem delom je opozorilo na neurejene in nemogoče prostorske razmere Medicinske fakultete v Ljubljani. Nadaljevali so z delom, začetim že leta 1955, na reformi medicinskega študija skupaj z Medicinsko fakulteto. Posebno pozornost so posvetili zdravnikom splošne medicine. Prav tako je bila zanimiva, danes še vedno aktualna tema o položaju zdravnika v družbi. To obdobje sedemdesetih let je po delu bogato obdobje. Nekatere zanimive in koristne ideje ter stališča slovenskih zdravnikov niso ravno naletela na odobravanje in sprejem tedanjih družbenopolitičnih dejavnikov naše republike.«

Ob tem ni težko razumeti tedanjega predsednika društva dr. A. Dolenca na 108. rednem letnem občnem zboru SZD leta 1971 v Kopru, ko je med drugim dejal: »Ne moremo molče mimo preizkušelj, ki jim je bilo izpostavljeno vodstvo SZD. S konstruktivnim in poštvovalnim, pa tudi z odločnim stališčem je branilo sprejeta načela in ni dopustilo diskriminirati članov vodstva in razbiti njegove enotnosti.«

Zagnano in načrtno delo vodstva ter članov društva v sedemdesetih letih, ki se je glede na razmere nadaljevalo še v naslednjih obdobjih, ni ostalo brez uspehov, in to s postopno popravno nekaterih poprejšnjih narekovanih sprememb. Velika večina zdravnikov je dobila zaupanje v društvo in se včlanila vanj, kar je bilo društvu najlepše priznanje. Navzven so bile zelo opažene članske izkaznice društva z nazivom dr. med., ki ga pravno ni bilo, dalje članske srebrne in pozlačene značke društva z Eskulapovim znakom ter priznanja in zlatniki dr. Marka Gerbca za zaslužne člane, strokovne sekcije in regionalna društva, kar se še vedno izroča na kongresih. Po točno dvajsetih letih je

društvo spet začelo podeljevati častno članstvo na letnih skupščinah. Zadnji zunanji poseg v organizacijo društva pa je bil leta 1980 z uvedbo Zveze zdravniških društev – SZD in s še tesnejšo postavitvijo te, kot tudi drugih društev, pod krov in kontrolo osrednje družbenopolitične organizacije (SZDL).

Ves čas pa je potekalo nepretrgoma bistveno delo društva v strokovnem izpopolnjevanju zdravnikov in zobozdravnikov, ki ga je društvo že zgodaj preneslo na takratne podružnice, kasnejša regijska društva ter na strokovne sekcije, kasnejša strokovna združenja. Oboji so pokazali veliko strokovno aktivnost vzporedno z družbeno. Glavni odbor SZD je v povezavi s temi v nadalje organiziral na letnih skupščinah in kongresih društva teme, ki so zadevale večino zdravnikov v skupnih, aktualnih zadevah. To delo društva je omogočilo, da z nesebičnim in vztrajnim strokovnim prizadevanjem zdravniškega in drugega zdravstvenega kadra ob njihovem relativno nizkem osebnem materialnem položaju doseže v zapletenih povojnih in kasnejših razmerah visoko strokovno raven slovenskega zdravstva. Ves čas so bili vztrajni delavci tudi na področju kodeksa etike zdravstvenih delavcev in medicinske terminologije. Glasilo SZD Zdravniški vestnik je doseglo visoko strokovno raven, sodobno urejenost in redno izhajanje. Postopno so se vzpostavljali in utrjevali stiki s svetom, kjer so se naši zdravniki in naša medicina dobro uveljavljali. Ohranjali so se stiki z zamejskimi zdravniki, kar pa je žal sčasoma zamrlo.

Po letu 1988 so se začele dotedanje politične strukture v Vzhodni Evropi sesuvati in prišlo je do razpada naše države z vso ureditvijo.

Novo, peto obdobje v življenju in delu SZD je nastopilo po osamosvojitvi z lastno državo Republiko Slovenijo leta 1991. Spet so nujno nastopile globoke spremembe na vseh področjih javnega življenja in treba je bilo znova utirati nova pota z demokratizacijo in uvajanjem civilne družbe. Tej slednji je SZD težilo že prej in se izpostavljalo tudi s tedaj tveganimi pozitivnimi težnjami in konstruktivnimi kritikami. V prvih letih »prehoda« se je SZD ob nadaljevanju svojega poslanstva prilagajalo novim razmeram in bilo sprejeto v Svetovno zdravstveno organizacijo. Organizacijo društva pa je nekoliko spremenil, v skladu z novim zakonom o društvih, novi statut SZD iz leta 1996. Novo ime društva se odtlej glasi Zveza društev – Slovensko zdravniško društvo z uradno kratico SZD.

Sedanje stanje društva je prikazal predsednik SZD prof. dr. Pavel Poredoš v poročilu iz svojega prvega mandata (1996–2000), iz katerega je povzeti zlasti naslednje: Najprej je bilo treba glede na še vedno trajajoče prehodno obdobje znova utrditi identiteto in vlogo SZD ob dveh novo obujenih in zelo delavnih zdravniških organizacijah – Zdravniški zbornici Slovenije in Sindikatu zdravnikov in zobozdravnikov Slovenije FIDES. Z uspešnim konstruktivnim sodelovanjem vseh treh so bili vzpostavljeni na osnovi dogovorjene delitve dela zelo dobri odnosi. S pogovori je v tem času uspelo, da so v javnosti in vodilnih krogih politike mogli spoznati vlogo SZD v novih pogojih in jo tudi potrditi, kar se je odrazilo v Zakonu o zdravniški službi s priznanjem vloge SZD na področju podiplomskega usposabljanja in stalnega strokovnega izpopolnjevanja zdravnikov in zobozdravnikov. Tako ima SZD s svojimi strokovnimi sekcijami in združenji vodilno vlogo pri določanju vsebin izobraževanja zdravnikov, v pripravi programov oziroma novih vsebin zdravniških specializacij, pa tudi v pripravah za določanje stalnih strokovnih prioritet v zdravstvu. SZD je s svojimi strokovnimi združenji med drugim dobilo tudi strokovno predstavnisko vlogo slovenskih zdravnikov in zobozdravnikov v mednarodnih strokovnih organizacijah. Skupni nastopi vseh treh zdravniških organizacij so utrjevali ugled slovenskih zdravnikov v javnosti in okrepili njihov položaj pri dogovorih z vlado in ZZSZ. Sklenjeni skupni dogovor o plačni politiki je končno prispeval k izboljšanju materialnega položaja slovenskih zdravnikov in zobozdravnikov. Najvidnejši predstavniki javnega življenja so izrekli priznanje izvršene-

mu delu in potrdili pomen vloge SZD. Vodilo njegovega predsednika pa je bilo in je – strokovna brezhibnost in moralno-etična neoporečnost slovenskega zdravnika. Svoje poročilo je zaključil, da so na novo zastavljene aktivnosti na mnogih področjih uspeli oživiti – v duhu tvornega dialoga ob pomoči vseh dobromislečih slovenskih zdravnikov in zobozdravnikov. Tako so postavljeni okviri, konkretno delo pa se dalje izvaja po regionalnih društvih in strokovnih združenjih po sprejetih strokovnih smernicah.

Po vsem tem in drugem pregledanem gradivu je možno zaključiti, da je bilo SZD s svojima predhodnima društvoma vedno zvesto svojemu osnovnemu namenu – strokovno izobraževati zdravništvo v prid bolnega človeka. Zaradi vedno večjega in globljega poznavanja bolezni so se oblike posredovanja znanja s svetom vred spreminjale in se še spreminjajo. Da je moglo društvo uresničevati to svoje poslanstvo, se je moralo nujno prilagajati danim objektivnim razmeram na družbenopolitičnem, gospodarskem in upravno-zdravstvenem področju ter po svojih močeh usmerjati zadeve v pravo smer, kar pa ni bilo lahko, saj so se prilike pogosto spreminjale v svojih tudi diametralnih nasprotjih.

V 140 letih obstoja SZD je bilo namreč dvoje svetovnih vojn, med drugo je bila tudi revolucija. Posledica vsega tega je bila štirikratna menjava države in z njo vsakokratnih sistemskih ureditev in z njimi tudi zdravstva. Ob tem ne preseneča dejstvo, da je samostojna Republika Slovenija še vedno v prehodnem obdobju, čeprav je že praznovala 10-letnico svojega obstoja.

Ne moremo in ne smemo pa mimo spomina na tiste požrtvovalne zdravnike, ki so v SZD v vseh teh 140 letih krojili njegovo obliko, vsebino in delo. Njihova predanost, skrajna odgovornost in dostikrat tudi romantičen zanos so bili kos še tako zapletenim in težkim razmeram. Brez njih bi društva ne bilo, vsaj ne takega, kot je. Bilo jih je toliko, da jih v tem kratkem zapisu ni bilo moč navesti. Naj jim bo ob tej priliki izrečeno vsaj skromno priznanje!

Povzeto pretežno iz priložnostnih objav v Zdravniškem vestniku: V. Meršol (1932), I. Logar (1953, 1963), D. Mušič (1963, 1965), E. Pertl (1963), A. Dolenc (1971), B. Leskovic (1986, 1993), V. Klavora (1988/neobjavljeno v tisku), P. Ribnikar (1993), P. Poredoš (2000).